

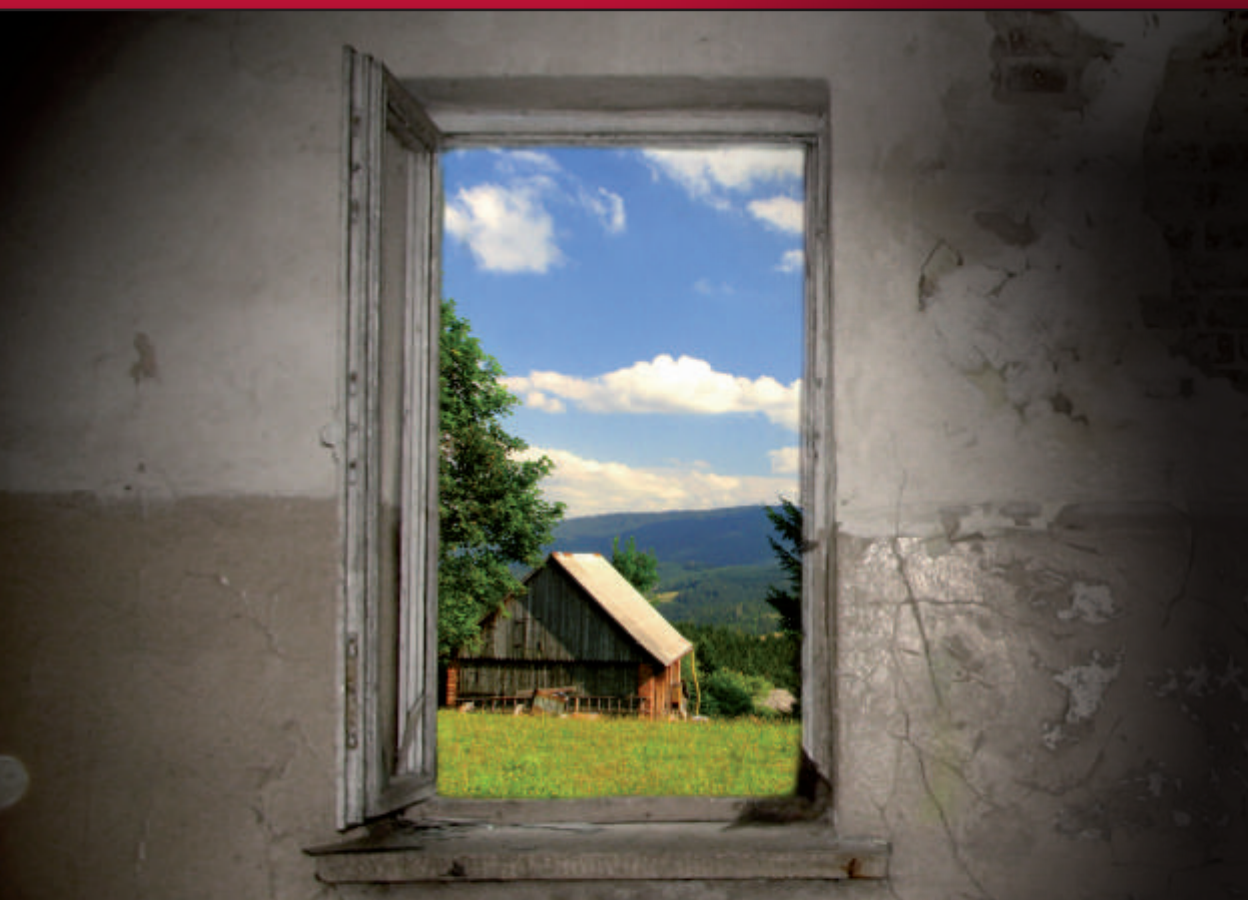
**Iwona Niewiadomska, Joanna Chwaszcz
Weronika Augustynowicz, Rafał Bartczuk**

**R E A D A P T A C J A
SPOŁECZNO-ZAWODOWA
W I Ę Ź N I Ó W**

**narzędzia do diagnozowania potencjału
readaptacyjnego i kapitału wspierającego**

**IWONA NIEWIADOMSKA, JOANNA CHWASZCZ
WERONIKA AUGUSTYNOWICZ, RAFAŁ BARTCZUK**

READAPTACJA SPOŁECZNO-ZAWODOWA WIĘŹNIÓW

**NARZĘDZIA DO DIAGNOZOWANIA
POTENCJAŁU READAPTACYJNEGO
I KAPITAŁU WSPIERAJĄCEGO**

LUBLIN 2014

Recenzenci:

Prof. nzw. dr hab. Beata Maria Nowak

Prof. nzw. Dr hab. Jan Szymczyk

Projekt okładki i stron tytułowych:

Paweł Augustynowicz

Skład:

Mikołaj Malarczyk

Copyright © by Instytut Psychoprofilaktyki i Psychoterapii, Stowarzyszenie NATANAELUM; Drukarnia TEKST s.j. Emilia Zonik i wspólnicy
Lublin 2014

Niniejsza publikacja została zrealizowana w ramach projektu „PI Model kompleksowego systemu współpracy z przedsiębiorcami dla wsparcia wchodzenia na rynek pracy młodych więźniów w województwie lubelskim”, w ramach umowy nr POKL.07.01.01-06-359/11-00 z póź. zm. zawartej dnia 30 marca 2012 r. z Samorządem Województwa Lubelskiego. Projekt realizowany przez Fundację Rozwoju Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Tel. (81) 445 32 34, Tel./fax (81) 533 22 65

Instytut Psychoprofilaktyki i Psychoterapii,
Stowarzyszenie NATANAELUM
Al. Gen. Wł. Sikorskiego 1/101
20-814 LUBLIN
ISBN: 978-83-940389-3-9

Drukarnia TEKST s.j. Emilia Zonik i wspólnicy
ul. Wspólna 19
20-344 Lublin
ISBN: 978-83-63693-24-4

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	9
--------------------	---

Część I

Narzędzia do diagnozowania potencjału readaptacyjnego więźniów

Rozdział I

Kwestionariusz Czynników Wzmacniających Poczucie Własnej Skuteczności Więźnia	15
1. Teoretyczne podstawy kwestionariusza	15
2. Twierdzenia konstytuujące metodę: Kwestionariusz Czynników Wzmacniających Poczucie Własnej Skuteczności Więźnia	18
3. Etapy konstrukcji narzędzia	22
4. Sposób obliczania wyników surowych	35
5. Normy dla mężczyzn odbywających sankcje izolacyjne	36
6. Interpretacja jakościowa wyników uzyskanych w kwestionariuszu	42
7. Możliwości wykorzystania metody	47
Bibliografia	48

Rozdział II

Kwestionariusz Potencjału Psychospołecznego Więźnia	51
1. Teoretyczne podstawy Kwestionariusza Potencjału Psychospołecznego Więźnia	51
2. Stwierdzenia konstytuujące Kwestionariusz Potencjału Psychospołecznego Więźnia ..	55
3. Etapy konstrukcji Kwestionariusza Potencjału Psychospołecznego Więźnia	57
4. Rzetelność Kwestionariusza Potencjału Psychospołecznego Więźnia	59
5. Trafność Kwestionariusza Potencjału Psychospołecznego Więźnia	59
6. Sposób obliczania wyników surowych	64
7. Normy dla osób odbywających sankcje izolacyjne	67
8. Interpretacja wyników uzyskanych w Kwestionariuszu Potencjału Psychospołecznego Więźnia	68
9. Możliwości wykorzystania Kwestionariusza Potencjału Psychospołecznego Więźnia ..	69
Bibliografia	72

Rozdział III

Kwestionariusz Zasobów Probanta	75
1. Teoretyczne podstawy kwestionariusza	75
2. Twierdzenia konstytuujące metodę: <i>Kwestionariusz Zasobów Probanta</i>	77
3. Etapy konstrukcji <i>Kwestionariusza Zasobów Probanta</i>	78
4. Sposób obliczania wyników surowych w <i>Kwestionariuszu Zasobów Probanta</i>	85
5. Normy dla osób przebywających w warunkach dozorowanej wolności (probantów)	86
6. Interpretacja wyników uzyskanych w <i>Kwestionariuszu Zasobów Probanta</i>	88
7. Możliwości wykorzystania <i>Kwestionariusza Zasobów Probanta</i>	91
Bibliografia	91

Rozdział IV

Kwestionariusz Monitorowania Sukcesów Społeczno-Zawodowych Probanta	95
1. Teoretyczne podstawy kwestionariusza	95
2. Twierdzenia konstytuujące <i>Kwestionariusz Monitorowania Sukcesów Społeczno-Zawodowych Probanta</i>	102
3. Etapy konstrukcji narzędzia	103
4. Sposób obliczania wyników surowych	111
5. Wskaźnik Sukcesów Społeczno-Zawodowych Probanta	112
6. Interpretacja wyników uzyskanych w kwestionariuszu	114
7. Możliwości wykorzystania kwestionariusza	116
Bibliografia	117

Część II

Narzędzia do diagnozowania kapitału wspierającego readaptację więźniów

Rozdział V

Kwestionariusz Potrzeb Zawodowych Managera Readaptacji	121
1. Teoretyczne podstawy <i>Kwestionariusza Potrzeb Zawodowych Managera Readaptacji</i>	121
2. Stwierdzenia konstytuujące metodę <i>Kwestionariusza Potrzeb Zawodowych Managera Readaptacji</i>	123
3. Etapy konstrukcji testu	125
4. Rzetelność <i>Kwestionariusza Potrzeb Zawodowych Managera Readaptacji</i>	126
5. Sposób obliczania wyników surowych	127
6. Normy dla managerów readaptacji	129
7. Interpretacja wyników uzyskanych w kwestionariuszu	130

8. Możliwości wykorzystania metody	132
Bibliografia	133

Rozdział VI

Kwestionariusz Czynników Wzmacniających Poczucie Skuteczności Zawodowej Menagera

Readaptacji Więźniów	135
1. Teoretyczne podstawy kwestionariusza	135
2. Twierdzenia konstytuujące metodę: <i>Kwestionariusz Czynników Wzmacniających Poczucie Skuteczności Zawodowej Menagera Readaptacji</i>	137
3. Etapy konstrukcji narzędzia	141
4. Sposób obliczania wyników surowych	151
5. Normy dla osób pracujących z więźniami/wspierających proces resocjalizacji	153
6. Interpretacja jakościowa wyników uzyskanych w kwestionariuszu	159
7. Możliwości wykorzystania metody	164
Bibliografia	165

Rozdział VII

Narzędzie informacyjno-komunikacyjne umożliwiające screening umiejętności korzystania z nowych technologii w procesie wspierania readaptacji więźniów .....

167	
1. Teoretyczne podstawy	167
2. Etapy konstrukcji Interaktywnej Platformy Współpracy	176
3. Części konstytuujące narzędzie: <i>Interaktywna Platforma Współpracy</i>	177
4. Ankieta do screeningu umiejętności wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych.	180
5. Sposób obliczania i jakościowa interpretacja wyników	182
6. Możliwości wykorzystania z Interaktywnej Platformy Współpracy	184
Bibliografia	186

Rozdział VIII

Metoda przesiewowa do oceny poziomu wiedzy na temat instytucjonalnego kapitału

wspierającego readaptację więźniów	189
1. Podstawy teoretyczne podstawy metody	189
2. Twierdzenia konstytuujące metodę	204
3. Interpretacja wyników uzyskanych w metodzie	205
4. Możliwości wykorzystania metody przesiewowej	207
Bibliografia	207

s. 7

Aneks

Kwestionariusz Czynników Wzmacniających Poczucie Własnej Skuteczności Więźnia	211
Kwestionariusz Potencjału Psychospołecznego Więźnia	215
Kwestionariusz Zasobów Probanta. Wersja Zysk	217
Kwestionariusz Zasobów Probanta. Wersja Strata	218
Kwestionariusz Monitorowania Sukcesów Społeczno-Zawodowych Probanta. Wersja dla osoby monitorowanej	219
Kwestionariusz Monitorowania Sukcesów Społeczno-Zawodowych Probanta. Wersja dla osób prowadzących probanta	220
Kwestionariusz Potrzeb Zawodowych Menagera Readaptacji	221
Kwestionariusz Czynników Wzmacniających Poczucie Skuteczności Zawodowej Menagera Readaptacji	223
Screening umiejętności korzystania z nowych technologii w procesie wspierania readaptacji więźniów	227
Metoda przesiewowa do oceny poziomu wiedzy na temat instytucjonalnego kapitału wspierającego readaptację więźnia	230

ROZDZIAŁ VIII

METODA PRZESIEWOWA DO OCENY POZIOMU WIEDZY NA TEMAT INSTYTUCJONALNEGO KAPITAŁU WSPIERAJĄCEGO READAPTACJĘ WIĘŹNIÓW

Pomoc w pozytywnej readaptacji zawodowej i społecznej osób odbywających karę pozbawienia wolności to temat bardzo ważny i skłaniający do dyskusji społecznej. Każda z instytucji świadczących pomoc na rzecz osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, a do takiej właśnie grupy możemy zaliczyć więźniów, wykonuje zadania mające na celu ich wsparcie w procesie odnoszenia sukcesu w obszarze społecznym i zawodowym. System pomocy więźniom obejmuje nie tylko Służbę Więzienną oraz kuratorów, tworzą go również instytucje pomocy społecznej, Publiczne Służby Zatrudnienia oraz organizacje pozarządowe.

Podmioty podległe Ministrowi Sprawiedliwości, czyli Służba Więzienna oraz kuratorzy sądowi, posiadają określony przepisami wykonawczymi szczegółowy tryb i zasady udzielania pomocy oraz określone źródło jej finansowania. Inne podmioty natomiast, działają na podstawie swoich przepisów, w ramach własnych budżetów i według zasad stosowanych generalnie do ogółu obywateli, z nieznacznymi wyjątkami. Tym wyjątkiem są instytucje pomocy społecznej, które posiadają stosowne zapisy w Ustawie o pomocy społecznej oraz organizacje pozarządowe otrzymujące dotacje z Ministerstwa Sprawiedliwości.

W niniejszym rozdziale zaprezentowane zostaną kompetencje poszczególnych instytucji tworzących system wspierający więźnia, które wynikają z zapisów prawnych. Przedstawione zostaną możliwości sprawdzenia stopnia znajomości zadań pełnionych przez wspomniane podmioty oraz wskazane sposoby podniesienia lub uzupełnienia własnej wiedzy w tym zakresie.

1. Podstawy teoretyczne podstawy metody

Prowadząc rozważania na temat zadań realizowanych przez instytucje wspierające więźniów, należy przyjąć określony porządek. Pierwszym organem świadczącym wsparcie jest oczywiście Służba Więzienna, prowadząca oddziaływania penitencjarne.

Polski system penitencjarny tworzą przepisy określające tryb i sposób wykonania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania oraz środków karnych skutkujących pozbawieniem wolności. Fundamentalnym przepisem określającym prawo penitencjarne, jest ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 1997 r. z późn. zm.). Artykuł 41, paragraf 1 Kodeksu karnego wykonawczego (Dz. U. z 1997 r. z późn. zm.) stanowi, że właściwe organy administracji rządowej, samorządu

terytorialnego i kuratorzy sądowi powinni udzielać skazanym i ich rodzinom niezbędnej pomocy w formie: materialnej, medycznej, znalezieniu pracy i zakwaterowania, a także porad prawnych. Natomiast paragraf 2 Kodeksu (Dz. U. z 1997 r. z późn. zm.) dopuszcza do świadczenia pomocy także organizacje sektora pozarządowego, kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby godne zaufania.

Przepisy zawarte w kodeksie (Dz. U. z 1997 r. z późn. zm., art. 67, art. 166.), wskazują również na cel i charakter pomocy oraz podmiot oddziaływań penitencjarnych.

Celem i funkcją pomocy świadczonej przez Służbę Więzienną jest ułatwienie skazanym i ich rodzinom społecznej readaptacji, a w szczególności przeciwdziałanie powrotowi do przestępstwa (art. 67.), co jest zobrazowane przez rysunek 1. Nato-

I EDUKACYJNA – uczenie skazanych

- identyfikowania osobistych problemów
- ustalania priorytetów
- szukania rozwiązań
- podnoszenia kompetencji społecznych (terapia uzależnień, działalność edukacyjno-korekcyjna i psychokorekcyjna)

II AKTYWIZACYJNA

- aktywizowanie skazanych do samopomocy poprzez wzmacnianie ich zasobów
- rozwijanie zainteresowań
- ukazywanie perspektyw

III PRAKTYCZNA – wyposażanie w praktyczne umiejętności poprzez:

- ułatwanie kontaktów z instytucjami środowiska otwartego
- kształcenie umiejętności korzystania z kompetencji instytucji
- umożliwianie treningu w wypełnianiu ról społecznych, np. pracownika, rodzica, partnera
- umożliwienie zdobycia wykształcenia i kwalifikacji zawodowych

IV OPIEKUŃCZA I RATOWNICZA

- rzecznictwo praw skazanych przez urzędami wobec skazanych nieporadnych życiowo
- pomoc materialna i organizacyjna w chwili zwolnienia
- opieka medyczna

Rysunek 1. Funkcje oddziaływań resocjalizacyjnych Służby Więziennej wobec skazanych.

Źródło: Dybalska, I. (2012). *Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego – między diagnozą a działaniem*. Warszawa: Wydanie w ramach projektu „Koordynacja na rzecz aktywnej integracji”.

miast grupą docelową, czyli podmiotem oddziaływań są skazani i ich rodziny, osoby zwalniane z zakładów karnych i aresztów śledczych (art. 166.).

W krajowym systemie penitencjarnym funkcjonują różne typy organizacyjne jednostek, zróżnicowane również pod względem stopnia zabezpieczenia. Niezależnie od rodzaju i typu zakładu karnego skazani mogą odbywać wyrok w trzech systemach różniących się sposobem wykonania kary. W celu zindywidualizowania oddziaływań wychowawczych skazani odbywają karę w systemie zwykłym, programowanego oddziaływania lub terapeutycznym, podzieleni na grupy klasyfikacyjne, w zależności od uprzedniej karalności i stopnia demoralizacji (Głowik, 2011).

W systemie programowanego oddziaływania (Dz. U. z 1997 r. z późn. zm., art. 95), odbywają karę skazani młodociani oraz dorośli, którzy wyrazili na to zgodę i współdziałają w opracowaniu i realizacji takiego programu. W systemie terapeutycznym (Dz. U. z 1997 r. z późn. zm., art. 96) odbywają karę skazani z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi, w tym skazani za przestępstwo określone w art. 197–203 kodeksu karnego, popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych, upośledzeni umysłowo, uzależnieni od alkoholu albo innych środków odurzających lub psychotropowych oraz skazani niepełnosprawni psychicznie – wymagający oddziaływania specjalistycznego, zwłaszcza opieki psychologicznej lub rehabilitacyjnej. Najbardziej pożądanym dla przygotowania do readaptacji społecznej jest system programowany i terapeutyczny, ponieważ proces resocjalizacji, w ramach indywidualnego programu oddziaływania nakierowany jest na przeciwdziałanie czynnikom kryminogennym i podnoszenie kompetencji społecznych skazanych (Głowik, 2011).

Jednostki typu otwartego i półotwartego mają duże możliwości współpracy ze środowiskiem, np. nieodpłatnego wykonywania przez skazanych pewnych usług na rzecz instytucji samorządowych (Dz. U. z 1997 r. z późn. zm., art. 123a). Procedury związane z przyjmowaniem osób z zewnątrz i wychodzeniem więźniów poza teren zakładu są bardzo uproszczone. Osadzeni także nie stanowią zagrożenia w kontakcie z przedstawicielami tych instytucji, albo są w końcowej fazie odbywania wyroku, nawet za ciężkie przestępstwa, albo korzystają z większych swobód, ponieważ nie wykazują dużego stopnia demoralizacji (Machel, 2003). Wiedza o typach jednostek i systemach stanowi ułatwienie dla instytucji zewnętrznych i pomagających.

Rozpoczynając odbywanie wyroku skazujący, skazany jest informowany przez wychowawcę o zasadach kierowania do poszczególnych systemów wykonywania kary oraz wynikających z tego obowiązkach i uprawnieniach, co regulują zapisy Kodeksu karnego wykonawczego (Dz. U. z 1997 r. z późn. zm., art. 95). Podstawowymi środkami oddziaływania w trakcie wykonywania kary pozbawienia wolności są (Kkw, Dz. U. z 1997 r. z późn. zm., art. 67): nauka, praca, zajęcia kulturalne i oświatowe oraz sportowe, widzenia i korespondencja z osobami bliskimi, dostęp do prasy telewizyjnej i radia, bezpośrednie kontakty z przedstawicielami instytucji państwowych, organizacji społecznych, kościołów i związków wyznaniowych, a także z osobami cieszącymi się społecznym zaufaniem.

Po przeprowadzeniu diagnozy skazanego oraz prognozy potrzeb ukierunkowanych na osiągnięcie celu wykonywania kary pozbawienia wolności, ustalany jest indywidualny program oddziaływania, który uwzględni zadania do wykonania na czas odbywania kary oraz działania ukierunkowane na przygotowanie osoby do zwolnienia. W programie uwzględnia się szereg warunków obiektywnych, np. możliwości realizacyjnych w danej jednostce i czynników stanowiących właściwości osobiste skazanego, np. poziom zasobów podmiotowych. Wobec skazanych, którzy odbywają krótkoterminowe kary w indywidualnym programie oddziaływań uwzględnia się przede wszystkim stopień przygotowania do zwolnienia (Dybalska, 2007).

Działania jakie prowadzi Służba Więzienna, dobrze ilustruje rysunek 2, który jest pewnego rodzaju streszczeniem możliwości wsparcia osoby odbywającej karę pozbawienia wolności.

Opierając się na powyższym rysunku, można opisać działania służby więziennej według 6 kategorii: zatrudnienie, edukacja, kultura i sport, rodzina, wsparcie terapeutyczne, przygotowanie do wolności. Ze względu na tematykę publikacji, omówiony zostanie tylko obszar dotyczący zatrudnienia, jako ten, który ma najistotniejsze znaczenie w procesie readaptacji zawodowej osób skazanych.

Zatrudnienie osadzonych jest jednym z podstawowych środków oddziaływania na skazanych. W odniesieniu do znacznej części skazanych wypełnia bardziej idee ekonomii społecznej, ale także ma walory ekonomiczne (Kwieciński, Waligóra, 2007). Wychowawcza funkcja zatrudnienia polega między innymi na uzyskaniu przez skazanych: doświadczeń zawodowych, treningu w roli społecznej pracownika, nawiązywaniu relacji i współpracy ze współpracownikami spoza środowiska więziennego, podleganiu kontroli społecznej tzw. normalnych osób (niebędących przestępcami), możliwości zgromadzenia przez skazanych własnych środków pieniężnych na czas po opuszczeniu zakładu karnego, możliwości partycypowania w utrzymaniu rodziny – wywiązywania się osadzonych z zobowiązań np. alimentacyjnych, czy możliwości spłaty zobowiązań finansowych. Nie do przecenienia są również kontakty skazanych na gruncie zawodowym, co przyczynia się do dalszego zatrudnienia już po zakończeniu wyroku, a w praktyce daje duże możliwości na samodzielność po opuszczeniu zakładu karnego i tym samym odciążenie systemu pomocy społecznej (Dybalska, 2007).

Bardzo ważnym aspektem w zatrudnianiu więźniów jest Fundusz Aktywizacji Zawodowej Skazanych oraz Rozwoju Przywieziennych Zakładów Pracy, który utworzony został w wyniku nowelizacji ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności (Dz. U. Nr 123, poz. 777, z późn. zm.), wchodząc w życie z dniem 8 marca 2011r., w miejsce uprzednio funkcjonującego Funduszu Rozwoju Przywieziennych Zakładów Pracy (<http://www.bip.sw.gov.pl/Strony/FunduszeAktyw.aspx>). Jest to państwowy fundusz celowy, który funkcjonuje jako wydzielony rachunek bankowy, a jego dysponentem jest Dyrektor Generalny Służby Więziennej. Przy-

Warunki zatrudnienia

- w zakładach karnych typu zamkniętego skazani pracują w obrębie jednostki
- w zakładach karnych typu półotwartego i otwartego skazani mogą być zatrudniani poza terenem jednostki

Zakres, kierunki i formy nauczania

- w ramach oświaty więziennej dostępne są wszystkie typy szkół na poziomie podstawowym, zasadniczym, średnim lub szkolenie kursowe
- kilkudziesięciu skazanych rocznie uczęszcza do szkół, także wyższych, w publicznych placówkach

Rodzaje i formy zajęć K-O i wychowania fizycznego

- skazani z jednostek typu zamkniętego korzystają z biblioteki i obiektów sportowych na terenie jednostki
- skazani z jednostek typu półotwartego i otwartego mogą korzystać z miejskich obiektów kultury i sportów na mocy stosownych porozumień

Zakres i sposób podtrzymywania kontaktów z rodziną

- widzenia, kontakty telefoniczne, korespondencja
- przepustki kilkudniowe

Potrzeby terapeutyczne

- realizowane w oddziałach terapeutycznych w jednostkach penitencjarnych
- w placówkach poza zakładem karnym, realizowane w ramach przepustek

Potrzeby związane z opuszczeniem zakładu karnego

- weryfikacja zasobów własnych skazanego
- ustalenie deficytów i sposobów ich uzupełnienia

Rysunek 2. Oddziaływania resocjalizacyjne prowadzone w zakładach karnych.

Źródło: Dybalska, I. (2012). *Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego – między diagnozą a działaniem*. Warszawa: wydanie w ramach projektu „Koordynacja na rzecz aktywnej integracji”.

chodami Funduszu są wpłaty środków pieniężnych dokonywane przez przywiezione zakłady pracy z tytułu uzyskanych przez te podmioty zwolnień określonych w art. 6 ww. ustawy o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności oraz z tytułu dokonywanych na podstawie art. 125 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, wpłat przez jednostki penitencjarne Służby Więziennej w wysokości 25% wynagro-

dzeń przysługujących osobom pozbawionym wolności, skierowanym do odpłatnego zatrudnienia (Dz. U. Nr 90, poz. 557, z późn. zm.).

Środki Funduszu przeznacza się – zgodnie z zapisem art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności – na finansowanie działań w zakresie resocjalizacji osób pozbawionych wolności, w szczególności na (<http://www.bip.sw.gov.pl/Strony/FunduszeAktyw.aspx>):

- tworzenie nowych miejsc pracy dla skazanych oraz ochronę istniejących,
- tworzenie w jednostkach penitencjarnych Służby Więziennej infrastruktury niezbędnej dla działań resocjalizacyjnych,
- modernizację przywieziennych zakładów pracy i ich produkcji,
- organizowanie nauki zawodu i doskonalenia zawodowego dla osób pozbawionych wolności,
- organizowanie szkolenia w zakresie aktywizacji zawodowej i umiejętności poszukiwania pracy.

Celem udzielania pomocy finansowej z Funduszu Aktywizacji Zawodowej Skazanych oraz Rozwoju Przywieziennych Zakładów Pracy jest wspieranie szeroko rozumianej readaptacji społecznej osób przebywających w placówkach resocjalizacyjnych, w szczególności poprzez finansowanie działań służących ochronie i tworzeniu miejsc pracy dla tych osób (Dz. U. z 2014 r. poz. 53).

Na podstawie delegacji ustawowej, zawartej w art. 8 ust. 4 ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności Minister Sprawiedliwości w rozporządzeniu z dnia 23 stycznia 2012 r. w sprawie Funduszu Aktywizacji Zawodowej Skazanych oraz Rozwoju Przywieziennych Zakładów Pracy (Dz. U. z 2014 r. poz. 53) określił szczegółowe zasady oraz tryb finansowania działań w zakresie resocjalizacji osób pozbawionych wolności, o których mowa w art. 8 ust. 1 ustawy, a także szczegółowe zasady, tryb i terminy wypłaty ryczałtów oraz udzielania pożyczek i dotacji, jak również sposób i tryb dokumentowania wydatków na zatrudnienie osób pozbawionych wolności oraz wysokości i przeznaczenia pomocy wraz z wzorami dokumentów w tych sprawach, uwzględniając możliwości finansowe Funduszu (<http://www.bip.sw.gov.pl/Strony/FunduszeAktyw.aspx>).

Na podstawie art. 123a, paragraf 1 i 2 Kodeksu karnego wykonawczego (Dz. U. z 1997 r. z późn. zm., art. 67.), skazani mogą pracować także nieodpłatnie na rzecz samorządu terytorialnego, organów administracji publicznej, a także na cele charytatywne.

Na podstawie, z kolei, art. 56 Kodeksu karnego wykonawczego (Dz.U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.), wójt, burmistrz, prezydent miasta, wyznacza miejsca, w których może być wykonywana nieodpłatna, kontrolowana praca na cele społeczne. Organizatorem pracy zwykle jest sam urząd gminy czy miasta do którego zostaje skierowany skazany. Mogą nim być także gminne, powiatowe lub wojewódzkie jednostki organizacyjne oraz spółki prawa handlowego z wyłącznym udziałem Skarbu

Państwa, gminy, powiatu lub województwa. Praca, o której mowa może być wykonywana także na rzecz instytucji lub organizacji reprezentujących społeczność lokalną oraz w placówkach oświatowo-wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, placówkach służby zdrowia, jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej, fundacjach, stowarzyszeniach i innych instytucjach lub organizacyjnych użyteczności publicznej, niosących pomoc charytatywną, za ich zgodą (art. 56 kkw).

W tym miejscu należy również przedstawić podstawowe założenia i możliwości wynikające z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej (art. 43 Kkw), który jest państwowym funduszem celowym i dysponuje nim Minister Sprawiedliwości. Przychodami Funduszu są środki pieniężne pochodzące z:

- nawiązek oraz świadczeń pieniężnych, które zasądza sąd
- potrąceń w wysokości 10% wynagrodzenia przysługującego za pracę osób skazanych, podczas odbywania kary
- wykonania kar dyscyplinarnych
- spadków, zapisów i darowizn
- dotacji, zbiorów i innych źródeł.

Fundusz służy udzielaniu pomocy osobom pozbawionym wolności, zwalnianym z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz ich rodzinom. W wyjątkowych wypadkach ze środków tych można udzielić pomocy również osobom pokrzywdzonym przestępstwem i ich rodzinom. Środki Funduszu przeznaczone są w szczególności na:

- promocję i wspieranie inicjatyw i przedsięwzięć służących skutecznej readaptacji skazanych,
- promocję i wspieranie inicjatyw i przedsięwzięć służących poprawie sytuacji osób pokrzywdzonych przestępstwem
- podejmowanie przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym i informacyjnym
- pokrywanie kosztów związanych z organizowaniem i prowadzeniem szkoleń
- podejmowanie, organizowanie i zlecanie badań naukowych dotyczących sytuacji oraz potrzeb osób skazanych oraz osób pokrzywdzonych przestępstwem.

Kolejnym organem wspierającym pozytywną readaptację zawodową i społeczną skazanych, jest Służba Kuratorska, jako instytucja uczestnicząca w procesie przygotowania do zwolnienia. Szczególny tryb przygotowania do zwolnienia z udziałem kuratora sądowego i innych podmiotów, w okresie 6 miesięcy przed spodziewanym warunkowym zwolnieniem lub końcem kary określa artykuł 164 Kodeksu karnego wykonawczego (Dz. U. z 1997 r. z późn. zm.). Kurator sądowy oraz inne podmioty współpracujące z służbą więzienną, ustalają ze skazanym zakres niezbędnej pomocy w readaptacji, a także sposób jej udzielenia. Na określenie powyższych działań przyjęł się termin „program wolnościowy”. Tryb i zakres czynności kuratora związanych z realizacją programu wolnościowego zawiera rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. (Matysiak-Błaszczak, 2007).

Kurator sądowy, zgodnie z rozporządzeniem (Dz. U. 2014 poz. 795), pośród swoich obowiązków posiada przygotowanie środowiska rodzinnego i społecznego do powrotu skazanego, co odbywa się przy pomocy następujących działań (Dybalska, 2007):

- współorganizowanie pomocy postpenitencjarnej poprzez rozpoznanie potrzeb skazanego i jego rodziny
- kształtowanie umiejętności samodzielnego rozwiązywania trudności życiowych
- współdziałanie ze skazanym i służbą penitencjarną zakładów karnych, a ponadto organami administracji rządowej i samorządu terytorialnego oraz stowarzyszeniami, fundacjami, organizacjami, instytucjami i innymi podmiotami, których celem działania jest pomoc w społecznej readaptacji skazanych.

Osoby opuszczające zakład karny, mogą otrzymać pomoc zarówno od zawodowych kuratorów sądowych, jak również od kuratorów społecznych. Zgodnie z artykułem 173 Kodeksu karnego wykonawczego (Dz. U. z 1997 r. z późn. zm.), sądowy kurator zawodowy organizuje i prowadzi działania mające na celu pomoc skazanemu w społecznej readaptacji oraz kieruje pracą sądowych kuratorów społecznych i innych osób wykonujących dozór samodzielnie lub z upoważnienia stowarzyszeń, organizacji i instytucji. Zakres działań obu typów kuratorów przedstawia rysunek 3 (Dybalska, 2007).

Kuratorzy udzielają rodzinom skazanych pomocy w porządkowaniu relacji rodzinnych, zwłaszcza jeżeli przestępstwo było dokonane na szkodę najbliższych (znęcanie, groźby karalne, pobicia, niealimentacja, niszczenie mienia i kradzieże, molestowanie seksualne dzieci itp.). Występują w roli rzeczników do właściwych urzędów, np. w sprawach poprawy warunków mieszkaniowych, uzyskania stałych świadczeń i zabezpieczenia potrzeb dzieci. Kurator działa w porozumieniu z kuratorami rodzinnymi i administracją więzienną, gdyż kompetencje służb nakładają się.

W okresie przygotowania osoby skazanej do zwolnienia, administracja zakładu karnego ułatwia nawiązanie kontaktu z kuratorem sądowym lub ze stowarzyszeniami, fundacjami, organizacjami i instytucjami, których celem działania jest pomoc w społecznej readaptacji skazanych. Zarówno kurator sądowy, jak i wymienione podmioty ustalają ze skazanym zakres niezbędnej pomocy i sposób jej udzielania (Dz. U. z 1997 r. z późn. zm., art. 165). Przepisy Kodeksu karnego wykonawczego w art. 164 i 165 (Dz. U. z 1997 r. z późn. zm.), nie precyzują, czy czynności związane z przygotowaniem skazanego do zwolnienia może realizować jedynie kurator zawodowy, czy także kurator społeczny. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz. U. Nr 112, poz. 1064), w paragrafie 13 jako podmiot realizujący wskazane czynności wymienia „kuratora dla dorosłych”. Wydaje się, że wykonywanie wskazanych zadań umożliwia kuratorowi społecznemu art. 174 punkt 4 Kodeksu karnego wyko-

Sądowy kurator zawodowy

- kontrolowanie zachowania skazanego w okresie próby,
- składanie wniosków o zmianę okresu próby w sprawach dotyczących wykonywania postanowienia o warunkowym zwolnieniu,
- składanie wniosków o ustanowienie, rozszerzenie lub zmianę obowiązków w okresie próby, o zwolnienie od wykonania tych obowiązków albo o oddanie pod dozór lub zwolnienie od dozoru,
- składanie wniosków o odroczenie lub o przerwę wykonania kary lub o odwołanie odroczenia lub przerwy wykonania kary,
- składanie wniosków o warunkowe zwolnienie i o odwołanie warunkowego zwolnienia,
- składanie wniosków o zarządzenie wykonania kary, której wykonanie warunkowo zawieszono, oraz o wykonanie kary zastępczej,
- składanie wniosków o wszczęcie postępowań dotyczących wykonania kary ograniczenia wolności,
- udzielanie pomocy z funduszu pomocy postpenitencjarnej,
- branie udziału w posiedzeniach sądu w przedmiocie wykonywania środków karnych związanych z poddaniem sprawcy próbie, jeżeli sprawca oddany był pod dozór lub w sprawach wszczętych na wniosek kuratora,
- podejmowanie czynności mających na celu przygotowanie skazanego do zwolnienia z zakładu karnego.

Sądowy kurator społeczny

- odwiedzanie osób, których dotyczy postępowanie, w miejscu ich zamieszkania lub pobytu, w tym również w zakładach karnych, oraz kontaktowanie się z ich rodziną,
- żądanie niezbędnych informacji i wyjaśnień od osób znajdujących się w okresie próby, objętych dozorem lub tych, na które nałożono obowiązki,
- współdziałanie z właściwymi stowarzyszeniami, organizacjami i instytucjami w zakresie poprawy warunków bytowych i zdrowotnych, zatrudnienia i szkolenia osób, których dotyczy postępowanie wykonawcze,
- współdziałanie z administracją zakładów karnych w zakresie odpowiedniego przygotowania skazanych do zwolnienia,
- przeglądanie akt sądowych i sporządzanie z nich odpisów w związku z wykonywaniem czynności zleconych przez sąd,
- przeprowadzanie wywiadów środowiskowych i zbieranie niezbędnych informacji od organów administracji rządowej, samorządu terytorialnego, zakładów pracy, stowarzyszeń, organizacji i instytucji,
- podejmowanie czynności niezbędnych dla prawidłowego wykonywania kar, środków karnych i środków zabezpieczających,
- udzielanie skazanym innej stosownej pomocy.

Rysunek 3. Kompetencje kuratorów zawodowych i społecznych.

Źródło: Dybalska, I. (2012). *Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego – między diagnozą a działaniem*. Warszawa: wydanie w ramach projektu „Koordynacja na rzecz aktywnej integracji”.

nawczego, zgodnie z którym do zakresu jego działań należy współdziałanie z administracją zakładów karnych w zakresie odpowiedniego przygotowania skazanych do zwolnienia. M. Kiryluk (2008) zauważa, że w obowiązujących przepisach nie została jasno uregulowana kwestia właściwości kuratora wykonującego czynności związane z przygotowaniem skazanego do życia na wolności. Zgodnie z art. 3 ust. 1 Ustawy o kuratorach sądowych (Dz. U. Nr 98, poz. 1071), kurator wykonuje swoje zadania w środowisku podopiecznych, a także na terenie zamkniętych zakładów i placówek, w szczególności na terenie zakładów karnych.

Przygotowanie skazanego do zwolnienia z zakładu karnego można uznać za jedną z form pracy z indywidualnym przypadkiem, które w klasycznym modelu posiada trzy etapy (Karaszewska, Silecka, 2009):

- rozpoznanie przypadku – diagnoza osobowości,
- opracowanie planu – kontrakt,
- realizacja planu – etap pracy z przypadkiem.

Modelowy przebieg okresu przygotowania do zwolnienia także powinien obejmować trzy podstawowe etapy: zdiagnozowanie problemów, które mogą utrudnić skazanemu społeczną readaptację, opracowanie programu wolnościowego, a następnie realizację programu. Po otrzymaniu decyzji komisji penitencjarnej lub orzeczenia sądu penitencjarnego kurator nawiązuje kontakt ze skazanym, a swoją pracę rozpoczyna od zdiagnozowania problemów, które mogą skazanemu uniemożliwić bądź znacznie utrudnić społeczną readaptację (Gałań, 1997). Trudności oczekujące na osobę zwalnianą ustala się w oparciu o informacje zgromadzone w aktach osobowych więźnia, aktach sprawy karnej, ale także w programie indywidualnego oddziaływania, jeśli skazany odbywał karę w systemie programowego oddziaływania, wywiadów środowiskowych z miejsca zamieszkania skazanego, dokumentów dodatkowych znajdujących się w sądach rodzinnych, szczególnie w odniesieniu do skazanych młodocianych, osób znęcających się nad rodziną i alkoholików oraz z rozmów z samym skazanym (Gałań, 1997).

Niewątpliwie istotną rolę odgrywają także rozmowy z rodziną skazanego, dzięki którym kurator ma sposobność rozpoznać środowisko, do którego powróci skazany oraz ustalić, czy może on liczyć na pomoc i wsparcie ze strony najbliższych. Dzięki zgromadzonym w ten sposób danym możliwe jest rzetelne rozpoznanie sytuacji danej osoby, a w efekcie opracowanie wspólnie ze skazanym programu wolnościowego. Program ten zawiera konkretne zadania, których realizacja przez skazanego w trakcie okresu przygotowania do zwolnienia ma pomóc mu w przezwyciężeniu oczekiwanych trudności (Kokorzecka-Piber, 1999).

Wypełnieniu zadań nałożonych na skazanego w programie wolnościowym służy, przewidziana w art. 165, paragraf 2 (Kkw, Dz. U. z 1997 r. z późn. zm.), możliwość udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Skazanemu takie zezwolenie może być w okresie przygotowania do zwolnienia udzielane kilkukrotnie, łącznie

jest to okres do 14 dni. W trakcie przepustki skazany powinien wykonać nałożone na niego zadania, a zwłaszcza podjąć starania zmierzające do zapewnienia sobie miejsca zamieszkania i zatrudnienia.

W procesie przygotowania skazanego do zwolnienia bardzo ważną rolę ogrywa również odpowiednie zaplanowanie i zorganizowanie niezbędnej pomocy. W trakcie rozmów ze skazanym i jego rodziną kurator określa potrzeby skazanego, a następnie zwraca się do instytucji i organizacji, których zadaniem jest zapewnienie skazanym godziwego startu na wolności, w celu ustalenia form pomocy postpenitencjarnej. Kurator informuje skazanego do jakich instytucji może się zgłosić po wyjściu na wolność (Szczygieł, 2001).

Jak wynika z przedstawionych rozważań kurator sądowy odgrywa niebagatelną rolę w procesie przygotowania skazanego do życia na wolności. To właśnie od jego kompetencji i zaangażowania w dużym stopniu zależy powodzenie podejmowanych działań. Podsumowując powyższe rozważania warto zwrócić uwagę na stanowisko prezentowane przez M. Korzeczką-Piber (2000). Autorka wskazuje na trzy rodzaje motywów uzasadniających wprowadzenie kuratora do zakładu karnego w celu przygotowania skazanych:

- względy humanitarne, gdyż skazani obawiają się przyszłości, oczekujących ich na wolności problemów i własnych nierozwiązanych kłopotów
- względy społeczne z kolei ujawniają potrzebę wykonywania przez kuratora funkcji łącznika pomiędzy światem ludzi wolnych a zamkniętym światem skazanych.
- względy prewencyjne mają na celu ochronę społeczeństwa przed powrotem osób opuszczających zakłady karne do przestępstwa.

Ponadto, jak dowodzi I. Dybalska (2007), w niektórych przypadkach kompetencje administracji więziennej są niewystarczające, aby prawidłowo zorganizować warunki życia osobie opuszczającej zakład karny. Na wystąpienie problemów z przystosowaniem do życia na wolności może mieć wpływ przede wszystkim charakter przestępstwa, np. zabójstwo ze szczególnym okrucieństwem, a także właściwości osobiste samego sprawcy, np. psychodegradacja związana z uzależnieniem od alkoholu lub środków odurzających, bezdomność, niepełnosprawność fizyczna. W takich sytuacjach współpraca wychowawcy, wypełniającego swoje zadania jedynie na terenie zakładu karnego, z kuratorem jest niezbędna (Iwanowska, 2013).

Niezmiernie ważną kwestię w pozytywnej readaptacji skazanych, odgrywają również instytucje pomocy społecznej. Zakłady karne na stałe współpracują z instytucjami administracji rządowej i samorządowej, kuratorami sądowymi oraz sektorem pozarządowym, a także kościołami i osobami godnymi zaufania (kkw, Dz. U. z 1997 r. z późn. zm., art. 38).

Udział pracownika socjalnego w procesie reintegracji społecznej skazanych reguluje Ustawa o pomocy społecznej z 2004 roku (Dz. U. 2004 Nr 64, poz. 593), zgodnie

z którą jedną z sytuacji, w których udzielenie pomocy społecznej osobie oraz jej rodzinie jest szczególnie uzasadnione, są trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego (art. 7). Oznacza to, że praca socjalna z osobami opuszczającymi zakłady karne i ich rodzinami odnosić się może zarówno do sytuacji, w której będącą podmiotem działań pomocowych osoba nadal przebywa w placówce, jak również już po jej opuszczeniu. W pierwszym przypadku działania pracownika socjalnego pokrywają się okresowo z oddziaływaniami resocjalizacyjnymi.

Współpracę między służbą więzienną a instytucjami pomocy społecznej w związku z przeciwdziałaniem pogłębianiu zjawiska wykluczenia społecznego osób skazanych i ich rodzin, reguluje porozumienie zawarte pomiędzy Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej a Centralnym Zarządem Służby Więziennej w dniu 13 czerwca 2000 r., w sprawie zasad organizacji pomocy na rzecz osób zwalnianych z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz rodzin osób pozbawionych wolności. Zgodnie z jego ustaleniami instytucje obu stron porozumienia zobowiązały się do (paragraf 2):

- utrzymywania więzi między skazanymi a ich rodzinami;
- monitorowania zdolności i zakresu realizacji obowiązku alimentacyjnego przez skazanych zatrudnionych;
- udzielania pomocy w kierowaniu skazanych opuszczających zakłady karne do środowiskowych grup wsparcia lub ośrodków wsparcia (w przypadku więźniów odbywających karę w systemie terapeutycznym);
- udzielania pomocy w kierowaniu skazanych, u których stwierdzono uzależnienie od alkoholu, środków odurzających lub psychotropowych na leczenie odwykowe;
- rozwiązywania problemów życiowych skazanych i ich rodzin, a zwłaszcza do poprawy trudnej sytuacji materialnej.

Zgodnie z treścią porozumienia, działalność instytucji pomocy społecznej (do której, przypomnijmy, zalicza się również praca socjalna) w okresie odbywania kary pozbawienia wolności może dotyczyć tylko rodziny skazanego, nie zaś jego samego. Dodać przy tym należy, że rodzina więźnia może zostać objęta pomocą tylko na wniosek skazanego (lub jej członków), nie zaś na podstawie rozpoznania jej sytuacji przez profesjonalne służby, gdyż takie informacje aktualnie nie są gromadzone (paragraf 3, punkt 2). Sam skazany natomiast podmiotem pomocy może się stać dopiero po opuszczeniu placówki (paragraf 3, punkt 1).

Praca na rzecz rodzin skazanych dotyczy głównie problemów przemocy domowej, organizacji warsztatów w zakresie umiejętności wychowawczych, poradnictwa nakierowanego na poprawę relacji i więzi z dziećmi, rozwiązywania konfliktów (Iwanowska, 2013; Dybalska, 2007; Szczygieł, 2001). W tym celu ośrodki pomocy społecznej komunikują rodziny z kuratorami sądowymi, punktami interwencji kryzysowej, komisjami ds. rozwiązywania problemów alkoholowych, poradniami odwykowymi, punktami konsultacyjno-informacyjnymi dla ofiar przemocy domowej. W zależności

od potrzeb rodziny skazanych są kierowane do organizacji pozarządowych, głównie świadczących pomoc żywnościową i rzeczową (Bank Żywności, Caritas, PCK, Polski Komitet Pomocy Społecznej), prawną (Biura Porad Obywatelskich, Patronat), ochrony dzieci (Fundacja Dzieci Niczyje, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci). W przeciwdziałaniu bezdomności współpracuje się z organizacjami pozarządowymi min. z Fundacją Barka, Monarem, Patronatem, Stowarzyszeniem Probacja, Towarzystwem Pomocy im. Brata Alberta, Śląską Fundacją Błękitnego Krzyża „ETOH” i innymi (Iwanowska, 2013; Dybalska, 2007).

Nie do przecenienia w procesie reintegracji zawodowej i społecznej osób skazanych, jest rola organizacji pozarządowych. Rola sektora pozarządowego została na tyle doceniona, że w Kodeksie karnym wykonawczym znajduje się przepis (art. 43), który stanowi, że stowarzyszenia, fundacje, organizacje i instytucje, o których mowa w art. 38, paragraf 1 Kkw, mogą otrzymywać z Funduszu przeznaczanego na pomoc postpenitencjarną środki na udzielanie pomocy, w tym na zapewnienie czasowego zakwaterowania osobom zwolnionym z zakładu karnego lub aresztu śledczego. System penitencjarny jest wzmacniany działalnością organizacji pozarządowych zarówno o zasięgu krajowym jak i lokalnym. Szczególnie ważne są te organizacje, które podejmują się pomocy wobec osób osamotnionych, nieporadnych życiowo, wymagających aktywizowania do działania i kontroli. Niezbędne dla przeciwdziałania recydywie są te placówki, które spełniają kryteria wymienione na schemacie poniżej (Iwanowska, 2013; Dybalska, 2007). Ważnym aspektem jest fakt, że te organizacje pozarządowe, które świadczą wsparcie osobom skazanym, znają specyfikę środo-

Rysunek 4. Znaczenie organizacji sektora pozarządowego w przeciwdziałaniu recydywie ze względu na spełniane kryteria.

Źródło: Dybalska, I. (2012). *Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego – między diagnozą a działaniem*. Warszawa: wydanie w ramach projektu „Koordynacja na rzecz aktywnej integracji”.

wiska penitencjarnego i mają świadomość zagrożeń wynikających z opuszczenia zakładu karnego.

Według analiz literatury przedmiotu oraz stron internetowych poszczególnych organizacji, najdłuższe doświadczenie w pracy z byłymi więźniami mają: warszawskie Stowarzyszenie Patronat z oddziałami zewnętrznymi, Stowarzyszenie Pomocy „Ludzie Ludziom” we Wrocławiu, Stowarzyszenie na rzecz Bezdomnych Dom Modlitwy „Agape” w Borowym Młynie i domem socjalnym w Nowym Stawie, Śląska Fundacja Błękitny Krzyż, Fundacja Sławek z Warszawy oraz Małopolskie Stowarzyszenie Probacja. Nie sposób wymienić wszystkich organizacji wyspecjalizowanych w pomocy byłym skazanym, ale szereg z nich, prowadząc wysokospecjalistyczne oddziaływania dla osób marginalizowanych, przyjmuje także byłych więźniów np. Barka w Poznaniu z zewnętrznymi oddziałami, Towarzystwo im. św. Brata Alberta, Caritas, Monar. Organizacje te są zapraszane przez Ministra Sprawiedliwości do udziału w opiniowaniu niektórych aktów prawnych (Fundacja Patronat) lub same podejmują inicjatywę legislacyjną (Centrum Praw Kobiet) albo wykonują ekspertyzy społeczne (Fundacja Dzieci Niczyje). Bardzo obszerny wykaz podmiotów specjalizujących się w pomocy skazanym i ich rodzinom można znaleźć w bazie danych na stronie www.bazy.ngo.pl.

W praktyce jednostki współpracują z lokalnymi podmiotami, na ustalonych przez strony zasadach, korzystając z zasobów własnych (kompetencji kadry), bazy lokalowej i środków pozyskiwanych z różnych źródeł, także europejskich. Formy pomocy, w toku zmian systemowych i prawnych, przeszły ewolucję z opiekuńczych nad osobami bezradnymi i często chorymi poprzez wszelkie formy aktywizowania społecznego skazanym w trakcie odbywania kary (Bulenda, Musińkowski, 2003).

Warto zaprezentować przykładowe działania organizacji pozarządowych na rzecz osób osadzonych i opuszczających zakłady karne. Dane pochodzą z analizy materiałów udostępnianych przez te instytucje.

Fundacja Pomocy Wzajemnej „Barka” zakłada wspólnoty skupiające osoby, które trafiły do nich w różnych kryzysach życiowych: eksmitowane rodziny, matki samotnie wychowujące dzieci, osoby po domach dziecka, szpitalach psychiatrycznych, osoby opuszczające zakłady karne i wiele innych osób dotkniętych bezdomnością. Wspólnoty są miejscami do „życia i pracy”. Oprócz aspektu społecznego, każda wspólnota stara się posiadać własny program gospodarczy, tak, aby być ekonomicznie niezależną. Zwykle są to małe farmy ekologiczne.

Stowarzyszenie Penitencjarne „Patronat” – Oddział w Białymstoku. Głównymi celami są: Świadczenie pomocy prawnej, materialnej i duchowej osobom pozbawionym wolności, zwalnianym z zakładów karnych, ich rodzinom oraz osobom pokrzywdzonym przestępstwem; Prowadzenie Schroniska dla bezdomnych byłych więźniów w ramach programu przeciwdziałania bezdomności, wykluczeniu społecznemu i demoralizacji; Współpraca z organizacjami, instytucjami i stowarzyszeniami okręgu białostockiego w zakresie pomocy w społecznej readaptacji osób opuszczających

zakłady karne; Inicjowanie i uczestnictwo w różnego rodzaju formach działalności na rzecz zapobiegania powrotności do przestępstwa. Działalność szkoleniowa i popularyzatorska. Promowanie wolontariatu i działań na rzecz społeczności lokalnej. Stowarzyszenie prowadząc Schronisko dla bezdomnych stwarza alternatywę dla osób z grupy wykluczenia społecznego. 2-letni dobrowolny kontrakt jest obwarowany szeregiem obowiązków.

Fundacja „Sławek”, której celem jest pomoc skazanym i osobom opuszczającym zakłady karne oraz ich rodzinom w znalezieniu pracy, podnoszenie ich kwalifikacji zawodowych, kompleksowa opieka prawna, pedagogiczna, psychologiczna, pomoc młodzieży zagrożonej patologią. Grupy beneficjentów: Skazani, byli skazani, młodzież zagrożona patologią, osoby niepełnosprawne. Fundacja utrzymuje w Mienii niewielki ośrodek dla bezdomnych mężczyzn. Prowadzi działalność gospodarczą (warsztat naprawy aut) na podstawie wpisu do rejestru przedsiębiorców w Krajowym Rejestrze Sądowym, której przychody przeznacza na cele statutowe. Fundacja jako pierwsza realizowała program „Anioł Stróż” polegający na zapewnieniu asysty skazanym po wieloletnich wyrokach w pokonywaniu barier pomiędzy izolacją a rzeczywistością społeczną po transformacji ustrojowej.

Stowarzyszenie Pomocy „Ludzie Ludziom”, jego celem jest wsparcie osób m.in. bezdomnych, opuszczających zakłady karne, ofiar przemocy, osób uzależnionych od alkoholu czy narkotyków – w usamodzielnieniu się i adaptacji do nowych warunków życia. Cel ten jest osiągany przez indywidualną pracę z podopiecznym i pomoc w przechodzeniu kolejnych etapów – poczynając od uczenia się podstawowych czynności koniecznych do samodzielnego funkcjonowania (takich jak: mycie się, sprzątanie czy załatwianie podstawowych spraw w urzędzie), aż po wsparcie w znalezieniu pracy i samodzielnego mieszkania. Stowarzyszenie prowadzi Dom Socjalny dla Mężczyzn, w którym zapewnia nie tylko schronienie, ale również organizuje zatrudnienie na terenie placówki oraz miasta. Ponadto dzięki pracy wolontariuszy mieszkańcy mają zapewnione wszelkie formy wsparcia psychologicznego i aktywizacji społecznej.

Kolejnym ogniwem systemu wsparcia osób odbywających karę pozbawienia wolności oraz opuszczających zakłady karne, są Publiczne Służby Zatrudnienia, które działają na mocy Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z 2014 roku. Artykuł 71. ust. 3 ustawy, wskazuje na możliwości udzielenia wsparcia: „Prawo do zasiłku przysługuje bezrobotnym zwolnionym z zakładów karnych i aresztów śledczych, zarejestrowanym w okresie 30 dni od dnia zwolnienia, jeżeli suma okresów, o których mowa w ust. 1 pkt 2 i ust. 2, przypadających w okresie 18 miesięcy przed ostatnim pozbawieniem wolności oraz wykonywaniem pracy w okresie pozbawienia wolności wynosiła co najmniej 365 dni, przy czym podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne i Fundusz Pracy stanowiła kwota w wysokości co najmniej minimalnego wynagrodzenia za pracę. W przypadku pozbawienia wolności w okresie pobierania zasiłku, po zwolnieniu z zakładu karnego lub aresztu śledczego przysługuje

prawo do zasiłku na okres skrócony o okres pobierania zasiłku przed pozbawieniem wolności i w trakcie przerw w odbywaniu kary”. Zapis ten podaje dokładnie regulacje dotyczące warunków przydzielenia zasiłku osobie bezrobotnej, która odbyła karę pozbawienia wolności. Ponadto, dla bezrobotnych, którzy odbyli karę pozbawienia wolności i nie podjęli zatrudnienia powiatowe urzędy pracy zobowiązane są opracować indywidualne plany działania, obejmujące zadania możliwe do realizacji przez urząd pracy, działania przeznaczone do samodzielnej realizacji przez bezrobotnego, planowane terminy realizacji poszczególnych działań oraz formę, liczbę i terminy spotkań z pośrednikiem pracy lub doradcą zawodowym (art. 34a).

Jeśli chodzi o wsparcie osób jeszcze w trakcie odbywania kary, to w okresie przygotowania do opuszczenia zakładu karnego, organizowane są spotkania z doradcami zawodowymi, którzy wchodzi do jednostki penitencjarnej i przedstawiają więźniom możliwości pomocy, oferty pracy oraz szkoleń (Korsak, 2008).

2. Twierdzenia konstytuujące metodę

Analizując powyższe dane, okazuje się, że cele pomocy osobom skazanym i ich rodzinom, udzielanej przez trzy służby, tj. Służbę Więzienną, Służbę Kuratorską i instytucje pomocy społecznej, a także przez organizacje pozarządowe i pośrednio przez Publiczne Służby Zatrudnienia, są jednakowe w zakresie podnoszenia jakości życia, zapewniania bezpieczeństwa oraz podwyższania świadomości prawnej (Dybalska, 2007). Przedstawione pokrótce możliwości wsparcia więźniów w procesie pozytywnej readaptacji społecznej i zawodowej, ze względu na brak komunikacji pomiędzy poszczególnymi instytucjami, są często powielane i nakładają się na siebie. Taki stan rzeczy może powodować wydłużenie się czasu otrzymania konkretnego wsparcia przez beneficjenta, może prowadzić do podwójnego wydatkowania środków przeznaczonych na wsparcie oraz blokuje płynność całego systemu pomocowego.

Poniżej zaprezentowany zostanie test wiedzy, którego zadaniem jest sprawdzenie poziomu znajomości kompetencji poszczególnych instytucji tworzących sieć wsparcia, tj. Służby Więziennej, Służby Kuratorskiej, instytucji pomocy społecznej, organizacji pozarządowych oraz Publicznych Służb Zatrudnienia. Test składa się z 15 pytań, po 3 pytania na każdą z kategorii podmiotów.

Treść pytań zawartych w teście wiedzy na temat instytucjonalnego kapitału wspierającego readaptację więźniów:

1. Czy znasz zadania Służby Więziennej w zakresie wsparcia readaptacji zawodowej więźniów?
2. Czy znasz cele Funduszu Aktywizacji Zawodowej Skazanych oraz Rozwoju Przywziętnych Zakładów Pracy?
3. Czy znasz możliwości pomocy wynikające z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej?

4. Czy znasz zadania Służby Kuratorskiej w zakresie wsparcia readaptacji zawodowej więźniów?
5. Czy wiesz co to jest „program wolnościowy”?
6. Czy znasz różnice w zakresie kompetencji zawodowego kuratora sądowego oraz kuratora społecznego?
7. Czy znasz zadania instytucji pomocy społecznej w zakresie wsparcia readaptacji zawodowej więźniów?
8. Czy znasz założenia pracy socjalnej z osobami skazanymi?
9. Czy wiesz jakie są główne obszary pracy socjalnej na rzecz rodzin osób skazanych?
10. Czy znasz zadania organizacji pozarządowych w zakresie wsparcia readaptacji zawodowej więźniów?
11. Czy potrafisz wymienić przynajmniej dwie organizacje pozarządowe świadczące pomoc na rzecz więźniów?
12. Czy znasz założenia porozumienia w sprawie zasad organizacji pomocy na rzecz osób zwalnianych z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz rodzin osób pozbawionych wolności?
13. Czy znasz zadania Publicznych Służb Zatrudnienia w zakresie wsparcia readaptacji zawodowej więźniów?
14. Czy wiesz na jakich zasadach przyznawany jest zasiłek dla bezrobotnych, którzy odbyli karę pozbawienia wolności?
15. Czy wiesz co to jest indywidualny plan działania opracowany dla osoby bezrobotnej, która odbyła karę pozbawienia wolności?

3. Interpretacja wyników uzyskanych w metodzie

Jeśli wśród odpowiedzi na powyższe pytania, odpowiedź NIE padła więcej niż 3 razy, może to oznaczać, że znajomość kompetencji poszczególnych instytucji tworzących system wspierający nie jest wystarczająca i należy ją uzupełnić, aby zwiększyć efektywność swojej pracy oraz skrócić czas oczekiwania beneficjenta na konkretne świadczenia. Wobec powyższego, można zastosować przedstawioną poniżej ankietę, która jest narzędziem ułatwiającym pozyskiwanie informacji na temat instytucjonalnych działań wspierających readaptację więźniów na poziomie poszczególnych instytucji/organizacji oraz na poziomie ich wspólnych inicjatyw, które służą pomaganiu osadzonym w ich przystosowaniu do warunków wolnościowych. Ankieta odnosi się w swoich założeniach do 3 podstawowych obszarów:

1. Potrzeby przejawiane przez pracowników poszczególnych instytucji w kontekście wspomaganie readaptacji zawodowej i zatrudniania aktualnych więźniów.
2. Oczekiwania poszczególnych podmiotów systemu wsparcia readaptacji zawodowej więźniów wobec siebie nawzajem.
3. Ocena częstotliwości kontaktów z przedstawicielami poszczególnych instytucji.

Treść pytań zawartych w Ankiecie Komunikacyjnej dotyczącej współpracy między instytucjami wspierającymi readaptację więźniów:

Poniższe pytania dotyczą ostatnich 4 tygodni Pani/Pana pracy z aktualnymi lub byłymi więźniami. Proszę przeczytać uważnie każde z nich a następnie wpisać lub zaznaczyć własną odpowiedź.

1. Czego najbardziej Pani/Panu brakowało w kontekście wspomagania (lub ewentualnego zatrudnienia) aktualnych/byłych więźniów?

Proszę napisać trzy najważniejsze, Pani/Pana zdaniem, potrzeby:

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....

Poniżej znajduje się lista instytucji, które biorą udział we wspieraniu aktualnych lub byłych więźniów w procesie ich powrotu na rynek pracy. Są to: pracodawcy, pomoc społeczna, Służba Kuratorska, Służba Więzienna, instytucje doradztwa zawodowego, instytucje pośrednictwa pracy, organizacje pozarządowe, grupy samopomocowe oraz aktualni lub byli więźniowie (klienci). Proszę pomyśleć o ostatnim miesiącu Pani/Pana pracy z aktualnymi lub byłymi więźniami i napisać

2. Jakiego działania oczekuje Pan/i od przedstawicieli poszczególnych instytucji, które mogłyby pomóc Pani/Panu zwiększyć skuteczność własnej pracy?

Proszę podać jedno, najważniejsze, Pani/Pana zdaniem, działanie.

- pracodawcy .....
- pomoc społeczna .....
- Służba Kuratorska .....
- Służba Więzienna .....
- instytucje doradztwa zawodowego .....
- instytucje pośrednictwa pracy .....
- organizacje pozarządowe .....
- grupy samopomocowe .....
- aktualni więźniowie (klienci) .....

3. Proszę ocenić na podanej skali, jak często w swojej pracy z aktualnymi lub byłymi więźniami kontaktuje się Pan/Pani z przedstawicielami wymienionych instytucji?

Pracodawcy	nigdy	bardzo rzadko	rzadko	często	bardzo często
Pomoc społeczna	nigdy	bardzo rzadko	rzadko	często	bardzo często
Służba Kuratorska	nigdy	bardzo rzadko	rzadko	często	bardzo często
Służba Więzienna	nigdy	bardzo rzadko	rzadko	często	bardzo często
Instytucje doradztwa zawodowego	nigdy	bardzo rzadko	rzadko	często	bardzo często
Instytucje pośrednictwa pracy	nigdy	bardzo rzadko	rzadko	często	bardzo często
Organizacje pozarządowe	nigdy	bardzo rzadko	rzadko	często	bardzo często
Grupy samopomocowe	nigdy	bardzo rzadko	rzadko	często	bardzo często
Aktualni lub byli więźniowie (klienci)	nigdy	bardzo rzadko	rzadko	często	bardzo często

4. Możliwości wykorzystania metody przesiewowej

Metoda może być stosowana przez pracowników do samopoznania wiedzy na temat rodzaju działań możliwych do podjęcia przez poszczególne instytucje konstytuujące system pomocy osobom znajdującym się w trudnej sytuacji zawodowej i społecznej. Drugim aspektem stosowania metody może być badanie przesiewowe pracowników przy ocenach okresowych, co pozwoli na dopasowanie oferty szkoleniowej i podnoszącej kwalifikacje pracowników. Istnieje również możliwość sprawdzenia wiedzy nowo przyjmowanych pracowników, co da możliwość określenia poziomu ich wiedzy, która przyczyni się do skutecznego świadczenia pomocy klientom.

Dla uzupełnienia wiedzy i polepszenia jakości świadczonych usług, warto skorzystać również z komponentu C Produktu Finalnego wypracowanego w projekcie „PI Model kompleksowego systemu współpracy z przedsiębiorcami dla wsparcia wchodzenia na rynek pracy młodych więźniów w województwie lubelskim”, który przedstawia możliwości szkoleń zwiększających kwalifikacje zawodowe osób pracujących z klientami trudnymi, zagrożonymi wykluczeniem zawodowym i społecznym.

Bibliografia

Bulenda, T., Musidłowski, R. (2003). *System penitencjarny i postpenitencjarny w Polsce*. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości.

Dybalska, I. (2007). Przygotowanie do społecznej readaptacji skazanych w polskim systemie penitencjarnym realizowane przez Służbę Więzienną w zakładach karnych i aresztach śledczych. W: Skafiriak B. (red.), *Pomoc postpenitencjarna w kontekście strategii działań resocjalizacyjnych* (s. 123–138). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

Gałań, T. (1997). Kurator penitencjarny – wstęp do probacji. W: *Kurator penitencjarny – wstęp do probacji*. Białystok: Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej.

Głowik, T. (2011). *Oddziaływania penitencjarne i terapeutyczne w zakładach karnych i aresztach śledczych w 2010 r.* Warszawa: Wyd. CZSW.

Iwanowska, A. (2013). *Przygotowanie skazanych do życia na wolności, w trybie art. 164 k.k.w.* Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.

Karaszewska, H., Silecka, E. (2009). W stronę readaptacji społecznej skazanych. W: Jaworska A. (red.), *Resocjalizacja. Zagadnienia prawne, społeczne i metodyczne* (s. 149–165). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

Kiryłuk, M. (2008). Udział kuratora sądowego w przygotowaniu skazanego do życia po zwolnieniu – w trybie art. 164 k.k.w. W: J. Zagórski (red.), *Wykonywanie środków probacji i readaptacji skazanych w Polsce* (s. 201–226). Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.

Kokorzecka-Piber, M. (1999). Założenia, realizacja i perspektywy instytucji kuratora penitencjarnego. W: G. B. Szczygieł, P. Hofmański (red.), *Model społecznej readaptacji skazanych w reformie prawa karnego* (s. 214–230). Białystok: Wyd. „Temida 2”.

Kokorzecka-Piber, M. (2000). Założenia instytucji „kuratora penitencjarnego” i warunki jej wprowadzenia w okręgu białostockim. W: *Probacyjne środki polityki karnej – stan i perspek-*

tywy, *Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Praw Człowieka i Praworządności* (s. 140–141). Warszawa: Dział Wydawniczy Kancelarii Senatu. Pobrane z: <http://kuratorzy.gda.pl/sites/kuratorzy.gda.pl/files/Senat%20RP%20-%20Probacyjne%20C5%9Brodki%20polityki%20karnej%20-%202000.pdf> (Data pobrania: 15.12.2014).

Korsak, M. (2008). Więźniowie na rynku pracy. *Biuletyn Bezrobocie.org*, 11, 4–11.

Kwieciński, J., Waligóra, B. (2007). Zatrudnienie w strategii readaptacji społecznej skazanych – na przykładzie Zakładu Karnego we Wronkach. W: Skafiriak, B. (red.), *Pomoc postpenitencjarna w kontekście strategii działań resocjalizacyjnych* (s. 157–173). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

Machel, H. (2003). *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*. Gdańsk: „Arche”.

Magnusson, D. (1981). *Wprowadzenie do teorii testów*. Warszawa: PWN.

Mańkowska, M. (2010). *Wprowadzenie do psychometrii*. Lublin: Wyd. KUL.

Matysiak-Błaszczuk, A. (2007). Przygotowanie skazanych kobiet do opuszczenia zakładu karnego. W: Skafiriak, B. (red.), *Pomoc postpenitencjarna w kontekście strategii działań resocjalizacyjnych* (s. 188–201). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

Schaeffer, S., Presser, N. C. (2003). The science of asking questions. *Annual Review of Psychology*, 22, 65–88.

Sijtsma, K. (2009). Reliability beyond theory and into practice. *Psychometrika*, 74(1), 169–173.

Szczygieł, G. B. (2001). Przygotowanie skazanych do opuszczenia zakładu karnego (na przykładzie białostockiego modelu kurateli penitencjarnej). *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, 31, 35–57.

Akty prawne

Porozumienie z dnia 13 czerwca 2000 r. zawarte pomiędzy Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej a Centralnym Zarządem Służby Więziennej, w sprawie zasad organizacji pomocy na rzecz osób zwalnianych z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz rodzin osób pozbawionych wolności.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych, Dz. U. Nr 112, poz. 1064.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 stycznia 2012 r. w sprawie Funduszu Aktywizacji Zawodowej Skazanych oraz Rozwoju Przywiąziennych Zakładów Pracy, Dz. U. z 2014 r. poz. 53.

Ustawa z 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych, Dz. U. Nr 98, poz. 1071.

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz. U. 2009, Nr 175, poz. 1362 z późn. zm.

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz. U. z 2013 r. poz. 674, z późn. zm.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. Nr 90 poz. 557 z późn. zm.

Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności, Dz. U. Nr 123, poz. 777, z późn. zm.